

RUDABÁNYA
2010

BÁNYÁSZATTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK

IX.

**RUDABÁNYA
2010**

BÁNYÁSZATTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK IX. (V. évf. 1.) sz.

E számunk munkatársai:

Dr. Biró József bányamérnök, tervező elemző szakközgazdász (Pécs);
Hadobás Sándor múzeumigazgató (B.-A.-Z. Megyei Bányászattörténeti Múzeum, Rudabánya); **Mendly Lajos** bányamérnök, technikatörténész (Pécs); **Réthy Károly** okl. geológus (Budapest);
Dr. Zádor Tibor múzeumigazgató (Miskolc).

Szerkesztő:

HADOBÁS SÁNDOR

A címlapon:

Bánya-határkő az *Andrássyak* valamelyik *Rozsnyó* környéki vasércbányájából – ma a *Rozsnyói Bányászati Múzeum* udvarán látható.
(*Hadobás Sándor* felvétele, 2009.)

A hátsó borítón:

A szomolnoki *Szent Erzsébet római katolikus templom* (1801).
(*Hadobás Sándor* felvétele, 2008.)

ISSN 1788-0939

Közreadja az

ÉRC- ÉS ÁSVÁNYBÁNYÁSZATI MÚZEUM ALAPÍTVÁNY
*a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bányászattörténeti Múzeum
és az OMBKE Rudabányai Helyi Szervezete közreműködésével*

A szerkesztőség címe:

3733 Rudabánya, Petőfi u. 24. – e-mail: tadibe@gmail.com

Felelős kiadó: **Boza István**, az ÉÁBM Alapítvány Kuratóriumának elnöke.
Nyomda: Z-Press Kiadó és Nyomda Kft., Miskolc. *Felelős vezető:* **Kása Béla**

A Zsolnayak és a bányászat

MENDLY LAJOS

*Zsolnay Vilmosról*¹ és családjáról az elmúlt évszázadban, de az utóbbi években is több monográfia, sok tanulmány, és még több cikk jelent meg, melyek foglalkoztak személyével, munkásságával és sikereivel. A mecseki kőszén-, lignit- és a gyárának alapanyagát termelő agyagbányászattal való kapcsolatait legfeljebb csak megemlítették, pedig az atyjától 1858-ban Pécs város *Főterén* átvett bazár, az *Ignác* bátyjától 1864-ben átvett kerámia manufaktúra, a kertészet, a borkereskedelem és vasútépítés mellett kezdeményező-készségétől hajtva bányavállalkozásokba is kezdett.

Kőszénbányászat

1868-ban *Martinek Ferenc*, az *Első cs. és k. Dunagőzhajózási Társaság* (DGT) egyik bányamérnöke szerződést kötött a pécsi éneklő kanonoksággal az éppen szabad nagymányoki területre, és bányanyitási engedélyt szerzett. *Martinek* a szomszédos hidasi lignitmezőről irányította át *Zsolnay Vilmossal* közös érdekeltiségét *Nagymányokra*, ahol barnakőszén bányatelket bérelt az ún. *Sauruhe* alatt. *Martinek* megjelenése korszerűtlenné tette az addigi paraszti vállalkozásokat, amelyek néhány év alatt fel is mondták bérleteiket, így a falu egész területére megnyílt bányászati lehetőségük.

A *Martinek és Társai*, *Zsolnay-féle Társaság* 1870. október 1-én kötötte meg hat évre a szénjogi szerződést az uradalommal, de számításból 1872-ben 16 évre meghosszabbították, mert ismertté

¹ Pécs, 1828 – Pécs, 1900.

vált, hogy megépítik az észak-mecseki kőszénmedence bányáit az országos forgalomba bekapcsoló *Bátaszék – Dombóvár* vasútvo-
nalat. Vállalkozásuk sorsa rövidesen kedvezőtlené vált, mert a
DGT által a *Pécs* vidéki bányamezőkről kiszorított tökeerősebb
vállalkozások lehetetlenné tették gazdaságos működésüket.

Zsolnay Vilmos. (Fénykép, 1890-es évek.)

Riegel Antal prágai születésű kiváló bányamérnök, aki korábbi
pécsvidéki, majd onnan kiszorulva váraljai feketekőszén- és hídasi
lignitbányászatán megalakította a *Nagymányoki Bányatársaság*
Riegel és Társai Részvénytársaságot, 1873-ban, a *Duna – Dráva*

vasút (*Bátaszék – Dombóvár – Zákány*) üzemelképésének évében átvette a *Martinek és Társai-féle* bérletet is.²

A pécsi kereskedőkből álló *Zsolnay Társaság* tulajdonosai – *Zsolnay Vilmos, Engel Adolf, Grün Zsigmond és Fia* – 1871-ben 50 évre (1871–1921) szóló bérleti szerződést kötött a pécsi püspöki uradalommal a nevére bejegyzett, a hosszúhetényi *Bükösi-dü-lőben* fekvő *Victoria I., II. és III.* védnevű bányatelkekre (Bányajá-rási hirdetmény). A *Victoria Szénbányaművelő Rt.* néven alakult bécsi tőkés társaság meg akarta vetni a lábát a mecseki köszénme-dencében, ezért 1874-ben:

– megvásárolta Pécs határában a szénmező ÉNy-i peremén a *Julianna I. és Julianna II.* bányatelkeket;

– albérletbe vette Zsolnay és Társaitól a *Victoria I. és Victoria II.* bányatelken csak néhány évig művelt bányát.³

A *Victoria Rt.* ugyan közel egy millió forintot fektetett a hosz-zúhetényi és a szénmező északi sávján üzemeltetett – mázai, vé-kényi, kárászi, váraljai, sőt szászvári – bányáiba, végül 1895-ben azokat, illetve bérleteiket is megvásárolta a DGT.

Lignitbányászat

A hidasi *Kivágott erdő* nevű legelőn feltárt 3 m vastag lignitte-lepre jegyezték be a *Sarolta* védnevű bányatelek adományozását a földtulajdonos *Hidas* község nevére, *Riegel Antal* haszonbérletére 1861-ben. A korainak bizonyuló bányászat a gyenge kereslet miatt csak időszakosan működött, s kis mennyiségű lignitet hozott a felszínre.

Schroll József DGT-igazgató, *Martinek Ferenc* és *Zámon Béla* bányamérnökök *Hidasi Szén- és Ipar Társaság* néven 1866-ban kezdtek a lignit kitermeléséhez. A társasághoz, a „*mostani műipar színvonalán álló gyár létesítésére Pécs polgármesteréhez benyújtott kérelem évében*”, 1868-ban társult *Zsolnay Vilmos* is. A vállal-

² BABICS András.: *Az észak-mecseki köszénbányászat története.* Bp. 1967. Akadémiai Kiadó, 40-41. old.

³ Dr. BÍRÓ József: *A hosszúhetényi szénbányászatról.* = *Pécsi Szemle*, 2003. 3. sz.

kozás később Szászváron és Mázán is érdekeltséget szerzett, de Hidason ismételt szüneteltetés után 1874-ben befejezte működését.

Bányajárási hirdetemény.

A budai magy. kir. bányakapitányság részéről
esemmel közbirve tétetik: hogy Ricgel Antal és bánya
igazgató pécsi lakos, saját és meghírei Grün Kszimond és
fia, Zsolnay Vilmos és Engel Adolf urak és pécsi lakosok
nevelben 1872. évi 10/4 233. sz. alatt ide egy kérvényt nyújtott
be, melyben 1871. évi 335. és 336. számú Hosszúhetény kör
ségben, pécsi járásban, Baranya megyében fekvő szala²
kutatásra, a fekvési térképnek bemutatása mellét
4 kettős mértékű álló vázrajzokból a pécsi püspökség ne
vén történelmi adományozásáért folyamodott.

Az adományozású feltáras a békési dűlőben, pécsi
püspökség erdőbirtokán Viktoria nevének a nábtól hájtott
harántvágás által 3' széles feketésén telepen és pedig
ezen harántvágásnak 4' 6" szélességű esaköröltetett.

Ezen névvel az ált. b. t. 57. §-ban rendelt bányajárás
1872. évi június hó 13^{án} délelőtti 9 órára és a következő
napokra a helyszíneire kitűzetik, melyre mindenki, ki
magát érdekelve találja, - az adományt kerő pedig az ált.
b. t. 58. és 59. §§-ra vonatkozólag meghívatik.

Budán, 1872. évi május hó 11^{én} (p. h.) Pauman s. k.
bányakapitány.

*Bányajárási hirdetemény (1872. május 11.) a Zsolnay Vilmos és társai
által a hosszúhetényi területre beadott zártkutatómáni kérelemmel kap-
csolatban.*

Zsolnay Vilmos pécsi vállalkozókkal Hidasdi Bányatársulat (HB) néven 1880-ban kezdte meg újra a hidas lignit bányászatát. A szerény termelési eredmény miatt – 1892-ben két munkás 150 q lignitet fejtett 10,50 frt értékben – több alkalommal szüneteltették a bánya művelését.

Hidas község, mint földtulajdonos, valamint a HB részéről *Zsolnay Vilmos* jogutódja, fia, *Miklós* a porcelángyár tulajdonosa 1900-ban újabb egyezséget és haszonbérleti szerződést kötött a *Sarolta-bányatelek* szénjogaira.

A szerződés értelmében:

– a község lemondott az 1900. február 17-ig hátralékos bányahaszonbér követeléséről,

– a bányatársulat, vagy minden jogutódja – mindaddig, amíg a bányatelket ténylegesen meg nem szüntetik – a község pénztárába 100 koronát fizet be minimális éves bányabérként, melynek folyósítása az üzem szüneteltetése idejére is kötelező volt. A bánya működése idején a község választhatott: vagy a kitermelt szén 5%-át, vagy az évi 100 koronát kapja bányabérként;

– *Zsolnay Miklósnak* le kellett mondania arról a 600 négyszögöl nagyságú hidasi területéről, amelyre még apja kötött szerződést a községgel 1868. március 10-én, és vele párhuzamosan mindazokról a „*homok, agyag, föld és agyagsár*” kiaknázási és felhasználási jogokról, amelyek a község tulajdonában levő valamennyi területre vonatkoztak.

A bányászkodást közvetlenül a falu mellett nyitott táróval indították újra, mellyel hét telepet tártak fel. Munkásaikat a túlnyomóan német lakosságú községből toborozták. A bányatársulat igen egyenetlenül működött, ezért évről-évre szüneteltetési engedélyt volt kénytelen kérni a *Budapesti Bányakapitányságtól*.

Grósz Ábris, az *Esztergom-Szászvári Kőszénbánya Rt.* (ESzKb Rt.) nagymányoki igazgatója 1903-1904 táján járt a „*hidasdi*” bányánál: a *Sarolta-tárót* már düledezőfélben találta, nyílását is alig tudta megközelíteni, a vágatok, léggurítók bedőltek, az odavezető az utak a vízmosságokba csúsztak, a hidakat felszedték.

A HB még a baja-bátaszéki vasúthoz csatlakozó *Duna-híd* 1909. évi megépítésével sem jött lendületbe, pedig az észak-mecseki és a hidasi bányavállalkozások kivétel nélkül sokat reméltek az alföldi piacra való jutástól.

A szüneteltetés ideje alatt a HB meg akarta szerezni a *Sarolta-bányatelek* körül fekvő területeket, hogy a bánya értékét növelve adhasson túl rajta. A további bányászat szempontjából különösen nagyra értékelte a művelés alatt álló lignittelepek dőlési irányában fekvő D-i területet. A területen történt kutatások eredménytelenség-

ge miatt a *Zsolnay Vilmos* öccse, *Imre* által lefoglalt, és a *Sarolta-bányatelekkel* érintkező zártkutatómányokat 1912-ben a HB feladta.

Pávai Vajna Ferenc 1919/20 telén állami megbízásból az esetleges kőolaj-előfordulások megállapítására a vidék tektonikai viszonyait tanulmányozta; januári jelentésében igen kedvezően nyilatkozott a hidasi lignittelepekről. Az első világháború alatti szénínség, a tapasztalatok és a szakvélemények megerősítették az ESzKb Rt. vezetőit, hogy a hidasi terület szénjogait meg kell szerezniük, ezért 1920-ban önálló vállalként megalakították a *Hidasi Szénbánya Rt.*-t (HSz Rt.), hogy a HB által birtokolt jogosítványokat és bányát megszerezze. (*Zsolnay* a részvények felét, társai, az *Engel és Fiai* cég, valamint *Koszits Kamill* egy-egy negyedét tartotta kézben; a fő részvényes azonban mindvégig elzárkózott a HSz Rt. ajánlatai elől.)⁴

Kovács József budapesti orvos 1920-ban a megfeszített élettempó miatt megrendült egészségű, emiatt a *Bécs* melletti rekawinkeli idegszanatóriumban fekvő *Zsolnay Miklóst* rávette, hogy HB-beli szénjogait adja el neki. *Zsolnay* társai az adásvételről nem tudtak, meg is támadták az egyezséget, de ez a helyzeten nem változtatott.⁵

Az ESzKb Rt.-nek *Hidassal* kapcsolatos érdeklődését nem elsősorban a lignit, hanem a liász feketeköszén lehetősége irányította. Nagymányoki bányájában a vájvégek már *Hidas* határában voltak, s az ott lignitre tervezett mélyfúrások egyúttal az arra tartó liász szénrétegek helyzetét is megvilágíthatták volna.

Agyagbányászat

Az agyagbányászat a kőszénéhez alig hasonlítható, legfeljebb annak 18-19 századi kezdeteihez. A vízmások mentén talált kibúvásokból kiindulva, ásott gödrökből, illetve a felső talajrétegek letakarítása után külfejtési módszerekkel kezdődött a mecseki kő-

⁴ MENDLY Lajos: Hidasi lignit bányászat. = *Megszűnt mecseki szénbányák létesítményeinek katasztere*. Pécs, 1996. Kútforrás Kft. 10-17. p.

⁵ Salgótarjáni Szénbányák Rt. Központi Gazdasági Levéltár, F. 4/7. Dat. 1920.

szénbányászat. Hasonló módszerekkel „bányászták” az erózió következtében felszínre került agyagot is a téгла- és cserépedényégetéshez.

Kitaibel Pál, az általános érdeklődésű jeles botanikus 1799. és 1808. évi baranyai útja – *Szlavóniába* menet és onnan jövet – alkalmával *Pécsett* feljegyezte a török fürdő vízvezetékének feketés-szürkés anyagáról: „*Ezt az agyagot most is használják fazekas munkákhoz.*” Továbbá: „*Bükkösdön cserépedény készítésére alkalmas agyag van. Az edényeket fehér mázzal látják el. Ez azután annyira tűzálló, hogy forralni is lehet benne.*”⁶ Egy másik leírásban: „*...ugyanitt fazekasok’ számára a’ legfinomabb agyag is találtatik, mellynek mérője drágábban kel mint a’ buzáé. Elviszik ezt egész Szegedig és messzebbre is. Szép fehér edénynek való anyag még Bükkösdön és másutt is találtatik. Aligha porcellánhoz is nem találnának Pécsett és környékén alkalmas anyagot.*”⁷

Hölbling Miksa pécsi főorvos már 1846-ban megállapította, hogy „*a pécsi föld agyagot tud adni egy fayance gyár működtetéséhez.*” A város környékén olyan jó minőségű agyagot termeltek, hogy szlavóniai fazekasok is szállítottak innen alapanyagot. Tehát a földtani feltételek adottak voltak a térségben a kerámiagyártáshoz.

A kereskedő *Zsolnay Miklós*, a dinasztia megalapítója 1851-ben megvette *Piacsek Antal* „*Budai utza*” 80. és 82. sz. alatti 1200 négyszögöles telkét – melynek meredek falából jellegzetes kapával bányászták az agyagot –, és az ott levő téглаégetőt mestervizsgás keramikus első fiának, *Ignácnak* adta kőedénygyár létesítésére.⁸ Gazdasági problémák miatt azonban 1856-ban átadta a vállalkozást az őt csendestársként segítő öccsének, *Vilmosnak* (apjuk

⁶ HORVÁT Adolf: *Képek a Mecsek növényéletéből*. Függelék. Pécs, 1942. A Ciszterci Rend kiadása, 79. és 89. p.

⁷ HAAS Mihály: *Baranya. Emlékirat, mellyel a Pécsett 1845. aug. elején összegyűlt magyar orvosok és természetvizsgálóknak kedveskedik Nagykeri Scitovszky János pécsi püspök*. Pécs, 1845. 40. p.

⁸ MADAS József: *A pécsi Budai Külváros telkei, házai és utcái*. Adatgyűjtemény. I.-II. Janus Pannonius Múzeum, Pécs, 1985. 1-647. old. (Kézirat.)

minden fiának 10 ezer forint induló tőkét biztosított), aki megkedvelte a szakmát, és itt vetette meg saját gyárának alapjait.

A *Zsolnay-üzem* is azt az anyagot használta, mint az ősi pécsi fazekasipar, a környék agyagkülféjtései a kerámia-manufaktúrák után a modern gyár alapanyagául is szolgáltak. *Zsolnay Vilmos* már 1866-ban, a kerámiagyár engedélyezési kérelmének benyújtása előtt megkezdte agyagkutató munkáját: „...*jegyzőkönyvei mutatják, hogy kb. 70 pécsi és Pécs környéki, összesen pedig 300 hazai anyagot vizsgált meg.*”⁹

Megvásárolta a város Budai utca 84. sz. alatti agyaggödkrét, a szomszédos telkeket, kerteket és házakat, így alakult ki a mai gyártelep. A „*Balokányi uttza*” déli oldalán, a gyár közvetlen szomszédságában egykor létesült agyaggödör tette lehetővé a vasúti leágazás, a rakodóvágány létesítését. A két *Balokány-tó* vizes, lápos területe környékén is bányásztak műre érdemes agyagot. Ezek először nyersanyagforrásul szolgáltak, majd megszerzésük után a gyárépítésnél tetemes tereprendezési munkákat tettek szükségessé.

Az 1700-as évek derekán kezdett beépülni a város keleti oldalán húzódó *Tettye-völgy* két oldalán a most *Barátur* nevet viselő utca, amely akkor csak egy árok volt, s É-i oldalán, a szőlők tövében ún. „földalatti házak” (*domus subterraneae*-k, vagyis a könnyen fejthető kőzetbe vájt lakások) voltak. Az utolsót 1850-ben adták el 9 négyszögöles telekkel. A tettyei patak mésztufa-barlangjának egy részén a beszakadt főte felett ma is látható az agyagrétegben a korábbi emberi lakások és tevékenység nyoma.

Zsolnay Vilmos a *Tettye-forrásból* eredő vízfolyás két oldalán több ingatlant, illetve agyagásási jogot vásárolt jó minőségű nyersanyag után kutatva, miközben értékes *fehér agyagra* is bukkant. Megvásárolta 1870-1882-ig a *Bosnyák-*, 1885-ben a *Barátur* utca 4-4 ingatlanát, 1885-ben a *Kisboldogasszony utca* 9. sz. telket lakóházzal, a *Mindszentelek templománál* az egész utcasort stb. 1867. május 30-án „... a *Mindszentelek temploma felett fekvő sírkertnek... üres telkei eladattak, az első házhelyet egész a 16-ikig Zsolnay*

⁹ RÚZSÁS Lajos: *A pécsi Zsolnay-gyár története*. Bp. 1954. Művelt Nép, 56. old.

Vilmos vette meg 2234f 50kr-ért... Az összes házhelyek 1 hold 667. n.ölet tesznek ki.” A *Tettye-völgyieken* kívül megszerezte a pécsi *Bánom-völgyben* a *Gilicze agyaggödrt*, és bérelte a város *Letics-dűlőbeli agyagbányáját* is.¹⁰

Veje, *Mattyasoszkzy Jakab*, aki 1870-ben *Selmecbányán* szerzett bányamérnöki oklevelet (az irodalom geológusként tartja számon, 1885-ig végigkutatta az országot megfelelő nyersanyag után. Munkájának eredményeként apósa megvásárolta az *Ungvár* melletti *dubrinicsi agyag-előfordulást*, kibérelte a *Kárpátok*, továbbá *Bihar*, *Borsod* és *Tolna (Nagymányok)* megyék több agyagbányáját, de dolgozott a horvátországi *Zagoria* agyagából is. A hazai nyersanyagok révén a gyár termékeinek minősége mellett a gazdasági versenyképességét is biztosította, hiszen a nyersanyag jelentette a termelési költségek 15-20 %-át.¹¹

A Zsolnayak és az OMBKE

Az *Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület* (OMBKE) 1892. június 27-i selmecbányai alakuló közgyűlésén a 136 jelenlévő közül a *Pécs* vidéki feketekőszén-bányászatot tízen, bányatulajdonosok és bányamérnökök képviselték. *Pécs*ett tartották 1898. szeptember 9-10-én az egyesület ötödik (egyben második tisztújító) közgyűlését. „*Pécs* szab. kir. város polgársága ezúttal is arra törekedett, hogy öregbítse *Pécs* hírnevét mindazok előtt, akik előtt még ismeretlen volt a *Dunántúl* gyöngye. Fellobogózták házaikat, szívesen látták vendégeiket...” A vendéglátók közül soknak a neve ismert (*Angster Józseftől* *Hettyei Sámuel* megyés püspökön és *Majorossy Imre* polgármesteren keresztül *Zsolnay Vilmosig* összesen 71 fő, illetve intézmény), csupán néhány vendég ment inkább szállodába.

9-én délelőtt a székesegyház megtekintése után tartották meg a tisztújító közgyűlést 97 fő részvételével. Délután fél 2-től 4 óráig, a jeles pécsi személyekkel, köztük *Zsolnay Vilmostal* és a családtagokkal kiegészülve 214 fő költötte el a díszebédet a *Vigadóban*.

¹⁰ MADAS J., i. m. 228-244. old.

¹¹ RÚZSÁS L., i. m. 57. old.

„Lakoma után ismét előálltak a kocsik, megindult a menet és 1. a Zsolnay-féle porcellan- és fayencegyár, 2. a Scholcz-féle sör-gyár, 3. a honvéd-hadapród iskola, a Littke L.-féle pezsgőbor-gyár megtekintésére került sor”. A Zsolnay-gyárban „A telepet körül-záró kerítésen belül lépve, egy villa tűnik szemünk elé, melynek parkja a telepen gyártott művészi szobrokkal van díszítve; a terasséot képező parkból lefelé haladva, az épületek sajátos külseje a gyárépítkezés jellegét mutatja s gyanítani engedi, hogy itt az úri lakot megillető kényelmes berendezés szoros kapcsolatot képez a hasznos üzemi elhelyezkedéssel, amennyiben az iparnak szánt épületek a tulajdonos lakosztályainak folytatásába esnek mintha az egész telep egy nagy család lakóhelyét képezné.”

„...hogy csekély időnként a lehető legjobban használhassuk ki, a telep tulajdonosa, a 73 éves, érdemekben megőszült, szellemes és tudós Zsolnay Vilmos, számos bel- és külföldi érdemrend tulajdo-nosa, Pécs város díszpolgára, 800 munkásnak kenyéradója, to-vábbá ennek fia Miklós, a kereskedelmi osztály kiváló főnöke, nemkülönben veje Mattyasovszki Jakab jeles geológus és Sikorsky Tádé, a szobrászati és keramit osztály hivatott vezetője, kinek neje itt a díszítő festményekben remekel, szívesek voltak az érkezőket csoportonként kalauzolni és szakszerű magyarázatukkal az egész üzembről és munkálatról gyors áttekintést nyújtani. (A Zsolnay csa-lád művészi hajlamát ecsetelendő, nem mulaszthatom el megemlí-teni, miszerint Zsolnay Vilmos egyik leánya ezidő szerint Mün-chenben időzik azon czélből, hogy ott műveik részére római és gö-rög emlékeket rajzoljon le s gyűjtsön össze.)”

Az OMBKE Pécsre kirándult, „tanulni vágyó” tagjai 10-én két csoportra válva meglátogatták a DGT szabolcsi és pécsbányai te-lepeit. Mikor a tanulás után az ebédre került volna a sor, előbb „...még Zelesny Károly fényképész masinája elé kellett állni, mely – mint reméljük – lehetőleg élethűen örökítette meg az ezeréves gesztenyefa alá telepedett, illetve csoportosított, a városi urakkal is megszaporodott társaságot.” Itt részt vett Zsolnay Vilmos is. Amint a társaság elhelyezkedett, az elnök bejelentette az OMBKE Pécsi Osztályának megalakulását.¹²

¹² Az OMBKE Közlései. II. évf. Ünnepi (14.) szám, 1898. október 1-én.

A Pécsi Osztály tagsága ezután egyre szélesebb körűvé vált. A bányatulajdonosokon és bányamérnökökön kívül felvételre kerültek rendes, vagy rendkívüli tagként többek között *Baranya vármegeye* főispánja, a Pécs járási főszolgabíró, *Pécs Város rendőrkapitánya*, a DGT főkönyvelője, a széneladási hivatal főnöke. Az 1903. évi december hó 7-én tartott rendes osztályülésen *Maléter Rudolf* elnök bejelentette „*hogyan osztályunkba beléptek: Straka Ferenc bányagazgató úr és Nick Mihály bányamérnök úr rendes tagokként, Ruh Ernő irodafőnök úr és Zsolnay Miklós nagygyáros úr rendkívüli tagként*”.¹³ A Pécsvidéki Osztály elnökei 1911-ig: *Glanzer Gyula* 1898–1902; *Maleter Rudolf* 1902–1906; *Mattyasovszky Jakab* 1906–1911 voltak.

Az OMBKE elnökével együtt tizenhárman indultak 1907. szeptember 16-án az egyesület addigi legnagyobb kirándulására, hogy megtekintsék *Boszniát* és *Hercegovinát*, „*e két, valamikor szorosabb értelemben hozzánk tartozott, természeti kincsekkel megáldott és természeti szépségekben, különlegességekben oly gazdag tartományt ama harmadikkal, Dalmáciával együtt, mely fájdalom ma csak jogilag, de tényleg nem hozzánk tartozik...*”

Budapestről reggel induló vonatjuk *Dombóvárig* annyit késett, hogy a pécsi vonat nem várta meg a csatlakozást, így dél helyett csak 4 óra után érkeztek *Pécsre*, ezért csak kevés idejük maradt a 35 hektáron 56 szecessziós stílusú pavilonnal és csarnokkal 5 hónapig nyitva tartó *Pécsi Országos Kiállítás* megtekintésére, mert éjfélre *Brodba* kellett érkezniük.

„*Az állomáson az Osztály elnöke, Mattyasovszky Jakab és Zsolnay Miklós, a kiállítás elnöke, Sztraka Ferencz, a dunagőzhajózási társaság igazgatója, Myskovszky Emil bányafelügyelő és Trippammer Károly fogadta*” őket. A nevezett urak szíves kalauzolásával indultak, és mindnyájukat meglepték a kiállítás impozáns méretei, ízléses épületei és elrendezése.

„*A sorban első természetesen a kiállítás fénypontja, a Zsolnay pavilon volt. Avilághírű cég elsőrendű és utánozhatatlan tökéleteségű gyártmányai nemcsak egy országos kiállítás keretében, de a nemzetközi világtárlatokon is megszokott elsőrendű látványosság.*”

¹³ OMBKE Pécsvidéki Osztály jegyzőkönyve, 1903. XI. 8.

Az erdészeti pavilon futólagos megtekintése után a bányászaté következett. „A baranyamegyei szénbányászat s ebben a dunagőzhajózási társaság pécsvidéki bányászata dominálta az ízléses kiállítás, melyben egy szállító akna teljes felszereléssel, a bányatermek, bányaberendezési tárgyak, ezek modelljei, mérőszerek, telep és telepítési rajzok, termelési diagrammok meglepő szép képét tüntették fel e bányászat magasfoku fejlettségének, sajnos, hogy itt csak futó emlékeket és benyomásokat szerezhettünk magunknak.”¹⁴

Az I. világháború, az *Osztrák-Magyar Monarchia* felbomlása és a szerb megszállás után az *OMBKE Pécsi Osztálya* újjászerveződött, amit az egyesület 1922. szeptember 3-án a pécsi *Nemzeti Casinó* nagytermében tartott közgyűlése tett ünnepélyessé 173 tag részvételével. A 2 órakeres a *Pannóniában* (katonazenével) elköltött ebéd után természetesen sor került a székesegyház és a *Zsolnaygyár* megtekintésére. 4-én szerepelt a programban a szabolcsi és a pécsbányatelepi bányüzemek megtekintése. Ezután vetették fel, hogy a pécsvidéki „erkölcsös és hazafias bányászgyerekek” között emlékjutalmat kellene kiosztani. Az összegyűlt adomány, 25.000 korona szétosztását az „üzemvezetők, a tanítók és a bányászok öregeinek érdemsorozása szerint eszközölték.”

A *Zsolnay-család* ekkor már nem volt szénbánya-tulajdonos, de az országos esemény programjának természetes része volt a *Zsolnayak* gyárának megtekintése.

A Szent István-akna vendégek könyve és a Zsolnayak

Ahogy *Pécssett* nem lehetett országos rendezvény a *Zsolnaygyár* megtekintése nélkül, úgy a DGT *Szent István-aknájának* meglátogatása sem maradhatott el az akna 1923. évi elkészülte után. Az üzem vendégek könyvét bányajárás után *Horthy Miklós* kormányzó nyitotta meg 1923. IV. 26-án, amikor a szerb megszállás után első alkalommal látogatott *Pécsre* vezérkarával. A bányaház akkor épült, a vendégek Ferenc József aknán fürödtek meg a bányalátogatás után.

¹⁴ GÁLOCSY Árpád: A boszniai és hercegovinai kirándulás. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 41. évf. 1908. I. köt. 4. sz. 202. old.

Természetesen a pécsi bányagazgató, *Jičínský Jaroslav* baráti köréhez tartozó népes *Zsolnay-család* tagjai¹⁵ vendégeikkel többször is megtekintették az üzemet, leszálltak a bányába, első alkalommal már 1923. augusztus 30-án; ekkor még fotó nem készült a látogatókról. Az aláírók a *Mattyasovszky-Zsolnay* (M.-Zs.) ágról: *Gilliné M-Zs. Teréz*, férje *Francisco Benvenuto (Benevenuto)* *Gilli* és *Francisco* fiuk; *M.-Zs. László* és *Lászlóné*; *M.-Zs. Margit* és egy olvashatatlan keresztnévű *M.-Zs.* (ebből a generációból csak *Tibor* vagy *Zsolt* lehet). A *Sikorski-Zsolnay* (S.-Zs.) ágról: *Sikorski Tádé*; *S.-Zs. Júlia* és férje, *Szilassy Károly*; *S.-Zs. Miklós*. Velük együtt még *Kirner Raffaella*, princesse és princ *Georges Matchabelli*. Az akna 1925. április 23-án történt felavatása és gróf *Zichy Gyula* pécsi megyéspüspök általi megszentelése után a látogatókról fénykép is készült a vendégkönyv részére, ezért a bányából való kiszállás után a hatás kedvéért gyakran szénporral befeketítették az arcukat.

A *Zsolnay-családdal* kapcsolatos további, említésre méltó bányajárások: 1928. augusztus 24-én *dr. Herbert Schreüer* és *Mattyasovszky-Zsolnay Tibor* fiai, *Miklós* és *Péter*; 1929. szeptember 2-án *Sikorski-Zsolnay Miklós* a nejével és vendégük, a svájci *Vera G. Roberts*, aki babáját várva odaírta még, hogy „*Baby Roberts*”, és az aláírás mellé skiccelt egy pólyás csecsemőt is.

A kapcsolat lezáródása

Mattyasovszky-Zsolnay Miklós (1912-2005) 2003-ban *Kanadából* visszaköltözött *Pécsre*, így a szerzőnek alkalma nyílt a 20. század első felének pécsi társasági köreiről információkat szerezni tőle. Kiderült, hogy a bányát a *Mattyasovszky-* és *Sikorski* családdal együtt meglátogató *Matchabelli* hercegnő nem *Georges* fele-

¹⁵ *Zsolnay Vilmos* gyermekei közül *Teréz Mattyasovszky* *Jakabhoz* ment feleségül, a *Münchenben* tanult *Júlia* pedig a lengyel származású *kopasina* *Sikorski Tádéval* kötött házasságot, a legfiatalabbnak, *Miklós*nak nem volt gyermeke. Súlyos betegsége és a vállalat várható gazdasági átalakulása miatt a *Zsolnay* név kihálásának elkerülése érdekében *Miklós* adoptálta férjzett leánytestvérei gyermekeit. Így alakult ki a család *Mattyasovszky-Zsolnay* és a *Sikorski-Zsolnay* ága.

sége, hanem édesanyja volt. Az 1917-es októberi forradalom elől Pécsre menekült orosz hercegi család két tagja néhány évi pécsi tartózkodás után elköltözött ugyan Franciaországba, de az ottani sokkal drágább megélhetés miatt később visszaköltöztek Pécsre. 1945-ben nem menekültek nyugatra, György a Városházán a szovjet városparancsnokság tolmácsa lett.

A két fiúval 1928-ban együtt bányát járó dr. Herbert Schreüer abban az évben diplomázó francia jogász volt, aki a nyár folyamán a fiúk francia nyelvtudását igyekezett tökéletesíteni. Vera G. Roberts a Mattyasovszky-Zsolnay-család Gilli rokonságának Pécsre látogató tagja volt.

Több pécsi személy sikeres azonosítása mellett sok egyéb témára is sor került, mert a beszélgetéseket legtöbbször ő vagy kedves felesége irányította. Így derült ki, hogy a soproni erdőmérnök-hallgatók Ausztriából Kanadába történő költözésében (1956. december vége – 1957. január 8., „Sopron Division”, Vancouver) komoly összekötő szerepe volt M.-Zs. Miklósnak, montreáli ünnepélyes fogadásuk alkalmával pedig ő mondott köszöntőt a kanadai magyarok és a magyar cserkészek nevében. Felesége, Gosztonyi Erzsébet a helybeli asszonyokat összefogva pulykasülttel fogadta őket, majd gondoskodtak számukra szükség szerint téli lábbeliről, a nyelvtanulásra fordított csonka félév alatti munkába álláshoz nyakkendőről stb.¹⁶

Visszatérve Mattyasovszky-Zsolnay Miklós bányászattal való kapcsolatához, részt vett Jičínský Jaroslav DGT-bányaigazgató, „a pécsi kőszénbányászat 1913-1927 években történt korszerűsítésének tervezője és irányítója” Mária utcai emléktáblájának 2003. évi Szent Borbála-napi felavatásán, egyedülként azok közül, akik még személyesen ismerték őt és családját.

¹⁶ Részletesen ismerteti Roller J. Kálmán: *The Sopron chronicle*. Rákóczi Foundation Inc. Toronto, Canada, 1986. 75. p. (Zs. Miklósról) és „...mi is voltunk egyszer az Akadémián.” Thorn Press, Toronto, Ontario, 1995. 163. old. (M.-Zs.-nééről). (A látogatást követő napon a szerzőtől megkapták a könyvek érintett fejezeteinek másolatát.)